

СКЛАДНЕ

РЕЧЕННЯ

Повторення

Яке з виділених речень є складним?

Сьогодні в селі велике свято. **Комбайнери дожинають останні загінки.** Нарешті кінець, комбайнери розминають затерплі ноги. Вони сідають на краях розстеленого брезенту. **Це і є найсвятковіший стіл, накритий у лісосмузі проти неба.** Для них гримить духовий оркестр, лунають дівочі пісні. Двійко дівчат на вишиваному рушнику несуть коровай. Це хліб з

Мовне спостереження

Які засоби зв'язку у поданих складних реченнях?

Гойдає вітерець співанку, а співачки не видно.

Таня здійняла стрічку з голови, Володимир пов'язав її голубою квіткою.

Види складних

речень

Сполучнико

ві

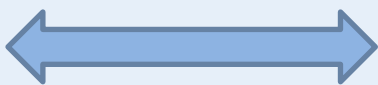
Безсполучник

ові

Порівняй!

Сполучникові складні речення

Складносурядні

[ ], і [ ]

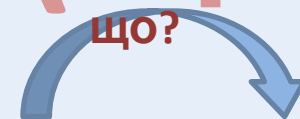

Затихала в своїй кімнаті,

Складнопідрядні

[ ], (що)

Мати сподівалась, що буде їй захист і опора на старості діт

Запам'ятай!

Види складносурядних речень

1 [ ], і [ ]

3 єдиними
сполучниками:

одичними *і, й, та* (в
значенні *і*), *також*;

повторюваними *і...і, ні...ні*
(*ані...ані*).

2 [ ], а [ ]

3 протиставними
сполучниками *а, але, та* (в
значенні *але*), *проте, зате,*
все ж, однак.

3 [ ], або [ ]

3 розділовими сполучниками: одичними *або, чи, хоч* ;
повторюваними *або...або, чи...чи, хоч...хоч, то...то, не*
то...не то.

Розділові знаки у С

СР

А від пісні на серці щемко і просторо,
та ще охоплює радість чогось
доброго.

Тиша обгорнула все навкруги, **і**
був спокійним сон аж до ранку.

І жаль стало наляканого
батька, **але** в серці піднялося
відчуття справедливості.

Діти підростають, **а** ми лишаємося
вдвох...

Чи не ти посіяв, **і** він тепер так буйно
сходить?

Ком
а

- Одночасність
- Послідовність
- Зіставлення
- Протиставлення
- Чергування подій
- Взаємовиключення дій

!!! Крапка з комою між частинами складносурядного речення ставиться, якщо вони ускладнені (мають розділові знаки) або далекі за змістом одна від одної.

Розділові знаки у ССР

Р

Тире

- Швидка зміна подій, явищ
- *Різка протиставлення*
- У другій частині ССР несподіваний наслідок

Ще декілька кроків - **і** різко обернулась.

Мить – **і** сотні кілометрів лягли під крильми літака.

Та ось упало останнє дерево – **і** вдарило сонце Іванкові в очі...

Повернулася мати на схід сонця, промовила чарівні слова – **і** стала на рушникові синова обраниця.

Запам'ятай!

Кома не ставиться у ССР

Якщо є спільний другорядний член, що стосується обох простих речень.

Якщо є спільним не тільки повнозначне слово, а й неповнозначне.

Також кома не ставиться між двома питальними, спонукальними або окличними реченнями, з'єднаними сполучниками і (й), та (у значенні і), або, чи.

Установи відповідність

Одночасність

Послідовність

Причиново-наслідкові

Зіставлення

Протиставлення

Взаємовиключення подій

Ростуть діти, **а** ми з тобою так мало

разом.
Хліб чомусь пекли ночами, **і** батько повертався дуже рано.

Та затягується чергова рана, **і** змиряється все на світі.

Чи згасне його сонечко від буденності, **чи** їй вистачить терпіння.

З кінобудки злітав промінь на біле полотно екрану, **і** розпочиналася казка.

Люди скаржилися на його бездушність, **але** все якось проходило мимо...

Запам'ятай!

Складнопідрядні речення з підрядними з'ясувальними

Питання непрямих відмінків: *кого? чого?*

*кому? чому? кого? що? ким? чим? на кому?
на чому?*

[ ], ( )

сполучне слово:
*хто, який, чий, як,
котрий, де,
куди*

сполучник: *що,
щоб, мов, ніби, наче,
неначе*

Запам'ятай!

Складнопідрядні речення
з підрядними означальними

Який?

[ ], ( )

сполучні слова:
який, котрий, чий, що,
де, куди, звідки

Сполучники:
що, щоб, ніби,
наче, як

Запам'ятай!

Складнопідрядні речення з підрядними обставинними

Види	Питання	Сполучне слово	Сполучник
1. Способу і ступеня дії	як? яким способом?	скільки, наскільки, як	як, що, щоб, аж, ніби, наче, ніж, чим...тим
2. Мети	для чого? з якою метою? навіщо?		щоб, для того щоб, з тим щоб, аби, хай.
3. Причини	чому? через що? з якої причини?		бо, тому що, через те що, оскільки.
4. Часу	коли? відколи? доки? з якого часу? як довго?	як, як тільки, ледве, коли, поки, доти, під час того як	

Запам'ятай!

Складнопідрядні речення з підрядними обставинними

Види	Питання	Сполучне слово	Сполучник
5. Місця	де? куди? звідки?	де, куди, звідки	
6. Умови	за якої умови?		якщо, коли, коли б, якби, як, аби, тільки б.
7. Допустові	незважаючи на що?		хоч, дарма що, незважаючи на те що, як не, куди не, хай
8. Порівняльні	як? як саме? подібно до чого?		як, ніби, неначе, мов, немов
9.			так що

Міркуй так!

Як?

Він так просив, **що** не витримало добре материнське серце.

Складнопідрядне з підрядним способу дії

Чому?

Не вір, **що** я пішла, недописавши слова останнього.

Складнопідрядне з підрядним з'ясувальним

Якою?

І себе відчуваю легкою, невагомою хмаринкою, **що** тримається дивом...

Складнопідрядне з підрядним означальним

Міркуй так!

Якій?

Клуб містився в сільській хатині, **яка** стояла майже в кінці села.

Складнопідрядне з підрядним
означальним

Що?

Важко було зрозуміти, **яка** у нього душа.

Складнопідрядне з підрядним
з'ясувальним

Будь уважним!

*За якої
умови?*

Їх життя ставили навіть у приклад, **коли** мирили якусь пару молодят.

*Складнопідрядне з підрядним
умови*

Коли?

Приїхали додому, **коли** вже сіло сонце.

Складнопідрядне з підрядним часу

Будь уважним!

Навіщо? З якою метою?

Все на світі віддаю за їхню радість, **щоб** жодного чорного дня не зустрілося на їхньому шляху.

Складнопідрядне з підрядним мети

Чого?

Як мені хочеться, **щоб** завжди мирною і щасливою була нива їхнього життя.

Складнопідрядне з підрядним з'ясувальним

Установи відповідності

Мети

І пам'ять житиме, аж поки буде світ.

Способу дії

Напевне, губили листоноші, бо не було відповідей.

Причини

Писав, що завжди вона буде для нього відрадом і надією.

Означальне

Написаний він був з таким почуттям, що Надійка плакала над ним.

З'ясувальне

То подивиться так, що мороз поза шкірою ходить...

Часу

Євген відвернувся, щоб Юлія не помітила його сліз.

Запам'ятай!

Кома, крапка з комою у БСР

[ ], [ ]

- Одночасність
- Послідовність

Роз'їхалися гості, розійшлися сусіди..

Виросли в селі мої діти, вже й онуки дорослі.

Автобус швидко від'їжджав, не стало видно його за поворотом.

Потім запалали білі хмари, відступила ніч на край землі.

!!! Крапка з комою між частинами безсполучникового складного речення ставиться, якщо вони поширені і мають розділові знаки або далекі за змістом одна від одної.

Типе у БСР

[ ] - [ ]

Смислові

від

Умовні

Зіставлення,
протиставлен

Різка зміна
подій

Наслідков

Часові

ня

Робити особливо там
нічого – отож цілими
днями лежав на
тапчані під грушею.

Якщо
Піду за серцем –
то й зовсім
загину.

Чекала – сам
розповість.

Питала, перепитала – все
але
відмовчувався.

Кол
и

Зійдеться до господи увечері родина – настає відразу щаслива
та година.

Двокрапка у БСР

[ ] : [ ]

Смислові

від **Доповненн**
я

З'ясуванн
я

Пояснення

що

*Ольга стала помічати:
щось коїться з її Василем.*

*Спідтишка підкралась зрадлива думка:
може, забув, може, не було кохання...*

а саме

бо

*Але в селі таємниця не буває: тут знають про все і
про всіх.*

Установи відповідності

Двокрапка
доповнення

На повну силу квітнуть абрикоси...
набубнявіли бруньки вишень.

Тире
наслідок

Похапцем вони поснідали ... мама
поклала в торбину хліб з молоком на

Кома
послідовність

Це була приказка ... казка буде
попереду.

Двокрапка
пояснення

Береза гіллям хитне ... слізьми очі
повняться.

Тире
зіставлення

Надворі нічого не видно ... стоїть сіра
дощова стіна.

Кома
одночасність

Така надія в тихому смерканні ...
навстіж відкриє двері він, ввійде.